

VJERSKI ODGOJ DJECE I PREADOLESCENATA U CRKVENOJ ZAJEDNICI U SADAŠNJIM PRILIKAMA

IVAN GAVRAN*

Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno 4/94
UDK 268(497.5)
373.3.52(497.5)

Sažetak

DUBOKE promjene kojima je podvrgnut suvremeni svijet te rat i njegove posljedice, a ujedno i demokratske promjene hrvatskoga društva posljednjih nekoliko godina stavljaju Crkvenu zajednicu pred poseban zadatak u okviru općih napora za ostvarenje nove evangelizacije u Hrvatskoj. Autor razmatra taj problem govoreći prvo o idealnom, a zatim o realnom obliku vjerskog odgoja djece i preadolescenata. Kršćanski vjerski odgoj ima pred sobom ideal Krista učitelja malenih te razmatra vjerski odgoj kao dio cjelovitog odgoja djece i mladih. Cjeloviti odgoj uzima u obzir sve dimenzije ljudske osobnosti: spoznajnu, doživljajnu i djelatnu. Tako i vjeronauk u školi treba gledati kao sastavni dio cjelokupnog odgoja i obrazovanja. U tome smislu, vodeći računa o specifičnom svijetu djece i preadolescenata, autor ističe neke od psihopedagoških karakteristika djece u dobi od 7 do 11 godina, s posebnim osvrtom na sakramente prve ispovijedi i pričesti, kao i na djetetovu sposobnost za molitvu i religioznost općenito. S obzirom na dob od 12 do 14 godine ističu se razumske, motivacijske, emotivne i socijalne značajke čovjekova razvoja, podsjećajući na specifičnu ulogu skupine vršnjaka. Sa svoje strane crkvena zajednica, mjesto i cilj vjerskog odgoja u različitosti službi, ima u konkretnoj situaciji u Hrvatskoj danas svoje glavno uporište u župnoj zajednici i obitelji. Vjeroučitelj treba biti voditelj i animator religijskog odgoja.

S obzirom na realni oblik vjerskog odgoja može se govoriti o nadama kao i o konkretnim ostvarenjima. U tome smislu govori se o konkretnim odgojnim poteškoćama u župnoj zajednici i obitelji, a posebna je pozornost i ovdje pridana opisu odgojnih poteškoća i "bolesti" vjeroučitelja. Podsjećajući da je kršćanski Bog Bog-u-zajednici, Bog-objave, autor zaključuje da odgoj u vjeri treba mlade odgajati za zajedništvo, misionarsko poslanje i svjedočanstvo svetosti.

U današnjem svijetu gdje od pet milijardi i petsto milijuna ljudi preko četiri milijarde nisu susrele Krista, gdje su negativne pojave laicizma, sekularizma i konzumizma, raznolika pojava sekti, moralnog i ideološkog relativizma, opadajuća vjerska praksa, opravdani strah od mogućeg svjetskog uništenja, gdje je kriza pedagogije i kao umjetnosti i kao znanosti, kriza općeljudskih i vjerskih vrednota, u takvom su-

vremenom svijetu Crkva želi putem nove evangelizacije, kako govori papa Ivan Pavao II., djelovati u svijetu.

Uza sve spomenute negativnosti, kod nas valja nadodati strahovite posljedice trenutne ratne krize, da bismo shvatili još urgentniju važnost pristupa procesu nove evangelizacije, unutar koje značajno mjesto

* Franjevci, Sarajevska 2, 52000 Pula.

zauzima vjerski odgoj djece i preadolescenata sa strane kršćanske (crkvene) zajednice u našim novonastalim prilikama mlade demokracije.

U ovom predavanju želim u prvom dijelu govoriti o *idealnom*, a u drugom o *realnom* uglavnom vjerskog odgoja djece i preadolescenata u crkvenoj zajednici u sadašnjim prilikama.

Da bismo odgovorili zadanom naslovu, bit će riječi o idealnom i realnom vjerskom odgoju, o psihološkom pogledu na svijet djece i preadolescenata te o idealnoj i realnoj crkvenoj zajednici u novije vrijeme.

Prvi dio:

IDEALNI OBLIK VJERSKOG ODGOJA

Program nove evangelizacije¹ upućuje nas na idealne staze općeg poslanja Crkve današnjem svijetu, a time i vjerskom odgoju djece i mladih. Da bismo barem djelomično pokazali taj *idealni oblik*, pribjeći ćemo različitim izvorima i odgojnim čimbenicima: Biblijskom pogledu na odgoj djece, vjerskom odgoju kao dijelu cjelovitog odgoja, psihološkom pogledu na svijet djece i preadolescenata te nekim sastojnicama crkvene zajednice, s posebnim naglaskom na obitelj, župnu zajednicu i vjeroučitelja.

1. Isus - učitelj malenih

Biblija na više mjesta ističe da je Bog učitelj. Tako Ps 71,17 u molitvi starca kaže: "Bože, ti mi bijaše učitelj od mladosti moje". Isus sam sebe na više mjesta naziva učiteljem (usp. Iv 13,14). Njegovo načelo odgoja djece najbolje je izraženo u Ps 25,9: "On ponizne u pravdi vodi i uči malene putu svome". Djecu je isticao kao uzor starijima (Mt 18,3). Ima zgoda kada ih je i sâm poučavao: "Isus dozva k sebi dječicu te reče: Pustite dječicu da dođu k meni, nemojte im priječiti, jer takvima pripada kraljevstvo Božje" (Lk 18,16). Njima i odraslima stavio je sebe za uzor: "Učite od mene jer sam krotka i ponizna srca" (Mt 11,29). Isus, prijatelj malenih, učio ih je da

misle, žele ljube i žive kao On. To im je pokazao primjerom svojega života. Da bi postali njegovi apostoli, prije toga moraju biti njegovi učenici. Stoga Evandjelja 262 puta spominju riječ *učenik*, a samo 9 puta *apostol*.

2. Vjerski odgoj djece u cjelovitom odgoju

Pod pojmom cjelovitog odgoja razumijevamo "onaj odgojni proces koji u svojoj dinamici i konačnici ne zanemaruje niti jedan dio ljudskog bića, tako da osoba postigne složnu harmoniju preko stupnjevitog, ali progresivnog razvoja".² On teži k razvoju svih darova koje osoba u sebi nosi, da bi ih razvila i integrirala u životu.

2.1. Cjeloviti odgoj u svim dimenzijama

Svatko živi svoju osobnu realnost u određenom kulturnom, povijesnom i socijalnom kontekstu. Cjeloviti odgoj "ide za tim da pridonese razvijanju čovjeka u svestranu, slobodnu i stvaralačku ličnost, sposobnu za uspostavljanje istinskih odnosa sa sobom, s drugima i sa svime što postoji. U cjelovito shvaćenom odgoju ne smije, dakle, biti zanemarena ni jedna čovjekova dimenzija".³ Riječ je o svestranom odgoju svih dimenzija ljudske osobnosti: spoznajne, doživljajne i djelatne.

2.2. Vjerski odgoj kao dio cjelovitog odgoja

Vjera je "nostalgija za Bogom".⁴ Stoga je cilj vjerskog odgoja zadovoljiti djetetovu želju za Bogom. "Za religioznog čovjeka religiozni je odgoj sastavni dio cjelovitog odgoja. Za kršćanina je isto tako kršćanski odgoj bitan za cjelovito shvaćen odgoj".⁵ Kako je dječastvo optimalna dob u kojoj se rađaju začeci religioznosti, s pravom se is-

¹ Usp. IVAN PAVAO II, *Govor na 19. općoj skupštini CELAM*, Haiti, 9. III. 1983.

² MERCATALI A., *Pedagogia - educare oggi*, La Scuola, Brescia, 1991, str. 190.

³ BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evandjelja i odgoj u vjeri*, KS, Zagreb, 1983, br. 28.

⁴ MERCATALI A., *Pedagogia...*, str. 205.

⁵ *Radosno naviještanje Evandjelja...*, str. 60.

tiče važnost početka vjerskog odgoja u ovoj dobi u sklopu cjelovitog odgoja.

2.3. Vjeronauk kao općeljudski i religiozni odgoj

Kršćanski odgoj u vjeri pretpostavlja i u sebi uključuje svaki autentični općeljudski i religiozni odgoj, jer "religiozna dimenzija na neki način prožima i nadilazi sve dimenzije čovjekova bića".⁶ Vjeronauk mora odgajati mlada čovjeka u dimenzijama kao što su: fizičko, intelektualno i psihičko zdravlje, moralna zrelost i svjesnost, otvorenost prema ljepotama i srdačnost, socijalna osjetljivost i politička inteligencija, radost u radu i profesionalna zrelost, privrženost domovini, ali i otvorenost svijetu, jedinstvo i prijateljstvo s Bogom i sl.⁷ Vjeronauk je po svojoj naravi sastavni dio cjelokupnog odgoja i obrazovanja.

3. Svijet djece i preadolescenata

Za dobar, cjelovit odgoj, potrebno je, barem djelomično, poznavanje psiholoških, socioloških i pedagoških datosti svijeta djece, odgojitelja i okoline. Pogledajmo neke psihopedagoške karakteristike svijeta djece i preadolescenata korisne za vjerski odgoj.

3.1. Djeca školske dobi od 7 do 11 godina

Ovaj period između Edipova kompleksa i početka puberteta nekada se smatrao "periodom mirovanja". Međutim, to je dob bogata novim iskustvima.⁸ Značajna je po tome što dijete uspijeva formirati unutarnje logične strukture, male sisteme, recitirati od slova A do Ž i obratno. Npr. njegovo iskustvo odlaska u crkvu i molitve više nisu odvojeni doživljaji, nego ih međusobno povezuje, veže obrede i svoje vjersko znanje. Kateheza u toj dobi nudi ne pojedinačne izolirane kateheze, nego cjelinu. To je dob razumijevanja *povijesnog vremena*, pa prije te dobi nije preporučljivo govoriti o povijesti spasenja.

Emocionalni razvoj poprima određenu stabilnost. Nema naglog prelaska iz jednog u drugo emotivno stanje. Zato su neka vjer-

ska iskustva više interiorizirana i oslobođena straha. Započinje osjećati probleme koji se ne tiču samo njegove kože, suosjećajući, pa se u katehezi započinje govoriti o karitativnoj ljubavi.

Na *socijalnom planu* započinje razdvajanje od vlastite obitelji, a raste čvršća povezanost s grupom vršnjaka. Prelazi iz afektivne monarhije u afektivnu demokraciju, jer je u kući imalo svu pažnju, a u grupi je ona ravnomjerno raspoređena na svakoga. U vjerskom odgoju to je vrijeme za navještaj ravnopravnosti i jednakosti svih ljudi. Po uzoru na vođe u grupi, to je vrijeme kateheze o Isusu vođi, o Bogu kao prijatelju, jer djeca osjećaju čvrsto međusobno prijateljstvo.

Djeca u ovoj dobi primaju sakramente prve sv. ispovijedi i pričesti.

Prva sv. ispovijed. Tradicionalno mišljenje da ovaj sakrament pomirenja dijete može prvi put slaviti kada dođe u dob razuma, previše je uopćeno pa evo samo nekih naznaka: dijete bi trebalo biti u stanju shvatiti moralno zlo kao negativno u odnosu na Boga i bližnje, imati neku svijest o osobnoj odgovornosti, biti u stanju implicitno i intuitivno izraziti plan "boljega" života.⁹

S obzirom na *prvu sv. pričest* tradicionalno je mišljenje, da dijete treba biti u stanju razlikovati obični od posvećenog kruha, što zapravo izražava sve uvjete da se prvi put pričesti. Misterij sakramentalne prisutnosti može poprimiti oznake magičnog, a kako dijete te dobi živi još uvijek pod utjecajem magičnih doživljaja, treba paziti da i sakramente ne doživljava tako.

S obzirom na *molitvu*, dijete poznaje značenje pojedinih riječi, ali su one još uvijek neosobne, izvanjske. Tek u dobi od oko 10-12 godine shvatit će pravo značenje molitve kao osobnog kontakta s Bogom.

⁶ Isto, br. 61.

⁷ LENTNER L., *Dizionario di catechetica*, Paoline, Roma, 1966, str. 263.

⁸ Us. MILANESI G. - ALETTI M., *Psicologia della religione*, Elle Di Ci, Torino, 1977, str. 121.

⁹ Usp. isto, str. 129.

Tada započinje sudjelovati u institucionalnoj molitvi. *Nedjeljna sv. misa* djeci te dobi je draga, rado idu na misu, premda u njoj više sudjeluju rutinski i osjećajno negoli razumom. Na kraju adolescencije, kad odbace rutinu, može im postati nepodnošljiva, zbog čega je napuste.

Dječja religioznost te dobi obilježena je trima psihološkim datostima: antropomorfizmom, animizmom i magizmom.¹⁰

3.1.1 Antropomorfizam - je tendencija doživjeti Boga s ljudskim karakteristikama. Bog prema nama pokazuje osjećaje slične onima naših roditelja (Bog nas ljubi). Nema u antropomorfizmu ništ što bi se protivilo poimanju Boga.

3.1.2 Animizam - je spontana težnja da se svim stvarima, pa čak i mrtvim predmetima, pridaju osjećaji, nakane, spoznaje. Razumljivo je stoga, da dijete od kipa sveca moli pomoć, jer mu pridaje karakteristike živog bića.

3.1.3 Magizam - jest nastojanje da se zagospodari višim, okultnim silama u vlastitu korist, uz pomoć znakova i obreda, ali bez posebnog osobnog zalaganja.¹¹ Magija želi riješiti neposredne probleme kao što su pobjeda nad neprijateljem, brzo ozdravljenje i sl., dok vjera rješava egzistencijalne probleme kao što su pitanje smisla, spasenja, smrti... U praktičnom odgojno-katehetskom radu valja paziti da dijete vjerske obrede ne "obuče" u magijsku haljinu zbog sličnosti koje se mogu susresti u obredima Crkve i mađioničarskim vještinama.

3.2 Djeca školske dobi od 12 do 14 godina (preadolescenti)

U razumskom razvoju osoba te dobi sposobna je služiti se logičkim i apstraktnim procesima.¹² U vjerskom odgoju to je vrijeme tzv. kateheze razumijevanja činjenica. Osoba je kadra praviti analize i sinteze, indukcije i dedukcije, hipoteze i provjere, pojmove i simbole i uz njihovu pomoć doći do otkrića istine.

U motivacijskom razvoju preadolescent klasificira svoje potrebe na: psihofizičke (povezane s pubertetom), psihosocijalne (potreba za neovisnošću), psihoegzistencijalne (želja za estetskim, vjerskim, moral-

nim vrednotama). U odgoju i tumačenju vjerskih istina treba im uvijek otkriti tajnu. Lakše prihvaća istinu kroz osobno svjedočanstvo odgojitelja nego preko izlaganja.¹³

U emotivnom razvoju doživljava čuvstvenu misaonost kroz izbor novih identifikacija. U katehezi je to dob junaka¹⁴ kada otkriva svoju snagu i pouzdanje. Prikladno je govoriti o Kristu i kršćanskim junacima kao uzorima.

U socijalnom razvoju sve više se emancipira od roditelja i sve više ucjepljuje u grupu vršnjaka. Otkriva roditeljske zablude, te svoje slabosti i silne želje. Razapet je između želja i mogućnosti. To je vrijeme odgoja za nadu¹⁵ koja će mu pomoći da vidi da je kršćanski život lijep.

Uloga grupe vršnjaka - u potrazi za autonomijom odvaja se od roditelja i priklanja mišljenju vršnjaka od kojih dobiva podršku svojih sposobnosti. Grupa mu postaje kao druga obitelj u kojoj nije važna aktivnost nego sama nazočnost. Preko grupe doživljava prijelaz od djetinje vjere k vjeri s osobnim značajem. Stoga je važno je li grupa osjetljiva ili nije na vjerske vrednote. Više im odrasli ne nameću vjeru nego je vjera "naša stvar". Ako je grupa ateistička, u smislu da ignorira vjeru, može je napustiti kao nešto što je za malu djecu.

Grupe mogu biti spontane i institucionalizirane. Spontane su mnogo efikasnije za vjerski odgoj, pa se postavlja pitanje što će biti s institucionalnim grupama koje postoje u župama, mogu li i one postati slobodne i autentične i imati svoju šansu.

Idealni oblik odgoja pretpostavlja barem djelomično poznavanje temeljnih težnji i razvojno-psihološka i druga važna obilježja učenika osnovne škole.¹⁶

¹⁰ Usp. isto, str. 137-150.

¹¹ Usp. isto, str. 145.

¹² Usp. isto, str. 164.

¹³ Usp. COLOMB J., *Kateheza živomih dobi*, KSC, Zagreb, 1981, str. 71.

¹⁴ Usp. isto, str. 69.

¹⁵ Usp. isto, str. 72.

¹⁶ Usp. *Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja osnovnoj školi. Vjeronaučni program za srednje škole (opće upute)*, u: *Plan i*

4. Crkvena zajednica (kao mjesto i cilj vjerskog odgoja u različitosti službi)

Sv. Pavao, razni općecrkveni dokumenti i smjernica naših biskupa "Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri" na više mjesta ističu da je crkvena zajednica jedno tijelo, sastavljeno od različitih službi od kojih je svaka pojedinačno pozvana da dade svoj udio u vjerskom odgoju. Ovaj dokument veli: "Svi su, dakle, u kršćanskoj zajednici suodgovorni za religiozni odgoj i katehezu".¹⁷ On na prvom mjestu poziva biskupe, svećenike i njihove suradnike, redovnike i redovnice, te vjernike laike¹⁸ da se uključe u vlastito poslanje brige i odgoja djece i mladih.

Uz spomenute čimbenike crkvene zajednice, na isti angažman se pozivaju razne duhovno-molitvene i druge kršćanske zajednice, zatim teološka učilišta i instituti za vjersku formaciju. Ovo je predmet drugog predavanja, pa ćemo se mi zadržati samo na župnoj zajednici, obitelji i vjeroučitelju(ici).

4.1. Župna zajednica - glavna religiozno-odgojna sredina u nas

Ovaj podnaslov izražava bit: od svih odgojnih čimbenika, župna zajednica, uz obitelj i školu, zauzima najistaknutije mjesto u vjerskom odgoju. To izričito potvrđuju i naši biskupi: "Kršćanski odgoj se ostvaruje osobito na ovim mjestima: u župi, u obitelji i drugim sličnim zajednicama".¹⁹ To još upečatljivije izražava papa Ivan Pavao II. u pobudnici "Catechesi tradendae" br. 67, kada veli: "Ako je točno da se svuda može katehizirati, ipak želim naglasiti, u skladu sa željom mnogih biskupa, da župna zajednica mora ostati pokretač kateheze i njezino posebno mjesto".²⁰

Dok je dijete maleno, identificira se s obiteljskom, vjerskom i socijalnom zajednicom i one mu tvore povezanu afektivnu cjelinu i jedinstvo. Međutim, u toj dobi dijete započinje proces diferencijacije pojedinih zajednica, bilo obiteljske, bilo župne, bilo one njegovih vršnjaka. Vjerska zajednica se pojavljuje kao posebno "mjesto" sa specifičnim vjerskim oznakama. Ono uočava

da postoji šira zajednica (župna) kojoj pripada i njegova obitelj i koja ima svoje vrednote, tradiciju, obrede. Riječ je o tzv. "institucionalnom transferu"²¹ kada dijete započinje proces prijenosa svoje vjerske pripadnosti od obitelji na crkvenu (župnu) zajednicu. To doživljava na poseban način u slavlju sakramenata prve sv. ispovijedi, pričesti i krizme. U župi doživljava konkretne oblike vjerskog ponašanja u obredima i simbolima, dolazi u susret s drugim vjernicima i time potiče stvaranje određenog oblika svog "vjerskog ponašanja" vrlo značajnog za njegov budući vjerski razvoj. Postaje osobnije motiviran jer u vjersku praksu unosi dio svojeg stava, osobnosti, voljnosti.

4.2. Obitelj - prva odgojna vjerska zajednica

Utjecaj obitelji na vjerski razvoj djece je velik jer je ona "prva najprirodnija stanica ljudskog odgoja", gdje se "ostvaruje svekršćanski život u molitvi, liturgijskim slavljinama, a posebno u euharistijskom slavlju, te mogućnost za govor o religioznoj dimenziji čovjeka".²² Vjerski obiteljski odgoj, o kojemu se na drugim mjestima mnogo govori, svest ćemo ovdje na nekoliko važnih momenata:²³

4.2.1 Verbalno komuniciranje vjerskih stvarnosti jezikom koje dijete razumije. Misli se na zgone kao što su proslava tajne novog života, smrti u obitelji, zahvala Bogu za uspjeh i sl. Prije negoli susretnu Krista u verbalnoj komunikaciji, trebali bi ga susresti u životnom stilu svojih roditelja.

program vjerskog odgoja i obrazovanja, "Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske", Posebno izdanje: Nastavni planovi i programi, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske - NIRO "Školske novine", Zagreb, 1991, str. 5-103, ovdje str. 16.

¹⁷ Radosno naviještanje evanđelja..., str. 116.

¹⁸ Usp. isto, str. 116-120.

¹⁹ Isto, str. 120.

²⁰ Isto, str. 121.

²¹ Usp. MILANESI G. - ALETTI M., *Psicologia della religione*, str. 126.

²² Radosno naviještanje Evanđelja..., str. 125.

²³ Usp. GATTI G., *Katehetska zadaća obitelji u suvremenom svijetu*, KSC, Zagreb, 1981, str. 39-40.

4.2.2 Uvođenje u *značenje simbola*, kao što su geste, znakovi, formule i vjerske slike, prigoda su da dijete asimilira vjerske sadržaje. Značenje znakova dijete otkriva u obitelji. Neki sakramentalni znakovi uzeti su iz obiteljskog života: lomljenje kruha, polijevanje vodom, mazanje uljem, biti zajedno. Obitelj te znakove lako može djeci objasniti kao vjerske.

4.2.3 Potreba *integracije* s drugim odgojnim ustanovama, posebno kršćanskim. Kako obitelj nije samodostatna, ona se mora uključiti u župnu zajednicu, školu i druga udruženja. Tako uvodeći djecu u nove ambijente, proširuje obzor odgoja.

4.2.4 Vjera je *dar* koji je ponuda Božje ljubavi. Zato ona nije samo predmet jednostavne pouke, nego prije svega stvar primjera roditelja da njihova autentična vjera bude podloga religioznih stavova njihove djece.

4.2.5 Djeca emotivno sudjeluju u molitvi. S time u vezi valja spomenuti naš *fenomen izbjeglica i prognanika, posebno djece*. Svi su oni nasilno izdvojeni iz jednog ambijenta i dovedeni u drugi, gdje su gledani drugačijim očima, gdje moraju usvojiti nove modele ponašanja. To neprirodno stanje može ih povesti na put delinkventnog zastranjenja. Crkva i humanitarne organizacije, naše kršćanske obitelji trebaju svestrano, a ne samo materijalno, pružiti utočište stradalnicima.

4.2.6 Spomenimo još i *kućnu liturgiju*, koja u obitelji udružuje djecu i roditelje da zajednički slave, zahvaljuju, mole, da postanu "domaća crkva" koja ostvaruje svećeničku ulogu kršćanskih supružnika. Razni su oblici kućne liturgije: služba riječi, blagoslov stola, časoslov, prigodne obljetnice i sl.

4.3 Vjeroučitelj - voditelj i animator religioznog odgoja

Djeca i preadolescenti, usporedo s otkrivanjem vjerskih institucija (župa), otkrivaju i "vjerske osobe", službenike Crkve, vjeroučitelje svećenike i č. sestre. Prije su čuli od roditelja da su svećenici i časne sestre učitelji u vjeri, a sada ih prvi put osobno susreću, promatraju izbliza. To novo iskust-

vo je dvoznačno: s jedne strane, dijete u crkvenim osobama može prepoznati ili ne prepoznati sliku koju mu je usadila njegova obitelj, a s druge strane, o tome će uvelike ovisiti budući kontakti koje će imati s predvoditeljima u vjeri.

Svećenik je u očima djeteta misteriozna i iznimna osoba: on je čovjek svetoga, molitve pomoću koje je u bliskom kontaktu s "božanskim", predvodi svete čine (misa, krštenje, ispovijed). Sve to, čini se, impresionira dijete. Nije rijedak primjer da mnoge odrasle osobe kroz cijeli život zadrže ovakav stav prema svećeniku.

Kada mu se približi, polazeći na vjeronauk, i na njemu otkrije ne samo "magijske" nego i elemente slabosti, kada otkrije da je on samo običan čovjek, može se razočarati, doći u krizu. Iz krize je moguć dvostruk izlaz: s jedne strane, da spozna da je svećenik (ili č. sestra) samo predvodnik, posrednik između Boga i ljudi, što je u biti dobro, ili s druge strane, da se odvoji od svećenika, a time i same vjere.

Na drugim mjestima je bilo govora o kvalitetama odgojitelja u vjeri, pa ćemo mi ovdje spomenuti samo jednu poteškoću,²⁴ tipičnu za ovu razvojnu dob. Riječ je o nazivu "otac", koji dijete pripisuje naravnom ocu, svećeniku i Bogu.

Vidjevši svećenika koji obavlja svete čine (slične funkcije pripisuje i Bogu), a da to njegov ne može, dijete ili preadolescent može zapasti u poteškoću da precijeni ulogu svećenika a potcijeni onu svoga naravnog oca. U tom slučaju najbolje bi bilo spašavati naslov pridani svoj trojici, dok s vremenom osoba ne uđe u tzv. fazu analognog mišljenja kada će moći razlikovati i spajati pojedine elemente u cjelinu bez konfuzije i dvoznačnosti.

Isto vrijedi kad je riječ o odnosu majka-časna sestra-Bog.

Vjerski razvoj djece i preadolescenata u bliskom je odnosu s osobnim razvojem vjeroučitelja. Stoga je vrlo važno da djeca i mladi vide na odgojiteljima da su psihički i fizički zdrave osobe pretpostavka odgojnog vodstva.

²⁴ Usp. MILANESI G. - ALETTI M., *Psicologia della religione*, str. 128.

Drugi dio:

REALNI OBLIK VJERSKOG ODGOJA

Nakon djelomično opisanog idealnog oblika vjerskog odgoja, sada ćemo, bez pretenzije da budemo iscrpni, reći nešto o stvarnom, realnom obliku. Ovaj opis bi bio cjelovitiji da smo bili u stanju provesti ispitivanje po župama, kao što je to učinjeno s obzirom na školski vjeronauk. Kad to budemo u stanju, imat ćemo još realniju sliku. S osjećajem za istinu, nećemo zatvoriti oči pred realnošću i poteškoćama, nadajući se da se neuspjesi mogu promijeniti nabolje.

1. Nade i ostvarenja vjerskog odgoja

Velike promjene u svijetu u posljednjim desetljećima (proces industrijalizacije, promjene u obitelji, u svijetu ljudskog rada, pojava sekularizma, konzumizma i sl.) i na našu situaciju imaju izravne posljedice. Stoga zadivljuje smjelost naših biskupa i naših katehetsko-odgojnih djelatnika da izrade planove i programe i nastoje ih realizirati na planu odgoja u crkvenoj zajednici.

Kada se uz to zna naša teška ratna situacija, još se više doimlje sve ono što je učinjeno na tom planu. U novonastaloj situaciji, u novoj demokratskoj i ratnoj šk. godini 1991/92. Ministarstvo prosvjete i kulture, u suradnji s zauzetim stručnim djelatnicima Katoličke crkve, donijelo je i realiziralo odluku o uvođenju vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole.

Od početka nove demokracije u Hrvatskoj naši biskupi su zajednički ili pojedinačno, za cijelu Crkvu u Hrvata ili za svoje biskupije, donijeli različite uredbe i upute o potrebi cjelovitoga vjerskog odgoja u školi, župi i obitelji. Dajući punu pozornost uvođenju vjeronauka u škole, naši su biskupi opetovano naglašavali nezamjenjivost župnog vjeronauka u novim prilikama.

Učinjeno je dosta, ne zasigurno i sve, oko priređivanja vjeronaučnih priručnika, školovanja i doškolovanja vjeroučitelja i sl.

2. Problemi i "bolesti" vjerskog odgoja

Anna Wolf, kršćanski psihoanalitičar, kaže da psihoterapija nikada ne nadilazi psihoterapeuta. Svatko daje samo ono što ima i što jest. Primjenjući to na vjerski odgoj, možemo reći da on vrijedi toliko koliko vrijede odgojitelji, tj. župna zajednica, obitelj i vjeroučitelj u našem primjeru. Ako nije tako, pojavljuju se problemi i "bolesti" u vjerskom odgoju. Pogledajmo barem neke zapreke željenom idealnom vjerskom odgoju.

2.1. Odgojne poteškoće u župnoj zajednici

- Župa je Božja obitelj u kojoj sve obitelji postaju Crkva. U našim gradskim sredinama prevelike župe s jednim svećenikom nikada neće moći postići gornju idealnu stvarnost, pa je i odgoj defektan jer župa ne može postati obitelj.

- Župa je dinamički organizam koji ovdje i sada aktualizira univerzalnu i partikularnu Crkvu. Kako to ona može biti u odgoju ako se u njemu, osim župnika i č. sestre, ne želi angažirati naš vjernik-laik?

- Župa je kršćanski organizam u kojemu članovi žive u zajedništvu s Bogom i jedni s drugima. Kako možemo reći da je organizam ako 80% i više krštenika ne sudjeluje u životu župe?

- Župnik u našim župnim zajednicama sve čini sam, nema Župno pastoralno vijeće koje bi trebalo biti srce života i rada jedne župe jer planira, koordinira razne grupe za liturgiju, pastoral djece, mladih, starih, odgoj i sl. Bilo bi vrlo zanimljivo vidjeti koliko naših župa ima formiranu grupu za odgoj mladih u vjeri.

- Župe su nam postale centri formalne, a ne stvarne pripadnosti Crkvi. Od formalne pripadnosti ne može se stići do entuzijazma bez kojega nema dobrog odgoja.

- Župe bi trebale imati "pastoralni program",²⁵ koji podrazumijeva studij, izradu pristupa seriji prikladnih pastoralnih akcija

²⁵ Usp. DE MARTINI N., *Parrocchia 2000 - una risposta concreta all'appello della Nuova Evangelizzazione*, Elle Di Ci, Torino, 1993, str. 145.

na putu opće evangelizacije. U tom programu vidno mjesto bi trebalo biti posvećeno vjeronauku. Čini se da nisu rijetki primjeri župa gdje je sav župni vjeronauk preseljen u škole, osim kratke priprave za sakramente.

- Župna zajednica, koja nema škola, mnogo efikasnije odgaja. Zato se možda negdje olako i nesvjesno, ali s velikom štetom po odgoj, odreklo župnog vjeronauka u korist školskoga.

- Župni vjeronauk je bio tradicionalan oblik evangelizacije, dok je školski sada novost. Poznato je da novo lako dobije prednost pred starim. Tako je u susretu dvaju vjeronauka lošije prošao župni, potisnula ga je privlačna novost školskoga. Zbog sličnog razloga su i naši biskupi više energija posvetili novome školskom vjeronauku, a indirektno su zapostavili župnu katehezu.

- Naši katehetski stručnjaci su u suradnji s Ministarstvom brzo izradili plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj i srednjoj školi. Ali naša župna kateheza još nema plana i programa, unatoč obećanjima.

- Ozbiljne poteškoće stvara pojava da u istom gradu jedna župa ima tdjecno dva sata vjeronauka za vjeroučenike koji primaju sakramente i po jedan za ostale, a druga ima župni vjeronauk samo dva mjeseca pred kraj. Takva neusklađenost zbog nerazlikovanja razina, pomanjkanja prostora, nedostatka vjeroučitelja i sl. stvara nerazumijevanje i pomutnju kod vjernika i vjeroučenika.

2.2. Odgojne poteškoće u obitelji

- Djeca danas jedno uče i slušaju u svojoj obitelji, a sasvim drugo izvan kuće. To stvara podvojenost.

- Bračna ljubav roditelja pred djecom znak je ljubavi prema Bogu i blišnjemu. Veliki broj rastavljenih i neuspjelih brakova i tzv. slobodne ljubavi odgaja mlade za neodgovornost i nemoral.

- Obitelj je privilegirano mjesto dijaloga. Ako ga nema u njenom ozračju, može to biti uzrok mnogih budućih neuspjeha i teških osjećaja kao što su stid, ranjivost,

zatvorenost, egoizam, kompleks manje vrijednosti, agresivnost...

- Svi članovi obitelji različiti su i pozvani da žive svoju neponovljivost i originalnost. Poneki roditelji od svoje djece stvaraju kopije svojih neostvarenih mladenačkih planova.

- Obitelj je Crkva u malom u kojoj se moli, zahvaljuje, čita i govori o Bogu. Svatko bi u svojoj župi lako mogao nabrojiti koliko ima takvih obitelji i kako vjerski odgajaju svoju djecu.

- Naše obitelji su izgubile prioritet afektivnog, moralnog i duhovnog odgoja, koji su imale u prošlosti. Na to mjesto došla je TV, razna literatura, vršnjaci i dr., što odgoju daje sasvim nove dimenzije.

- Činjenica osjetnog pada nataliteta, gdje je npr. samo jedno dijete u obitelji, velik je nedostatak u odgoju, jer takvom djetetu nedostaje konkretno iskustvo brata ili sestre.

- Današnja djeca ne poznaju dovoljno napor s kojim roditelji zarađuju za život. Zbog toga ignoriraju njihov rad i cijene roditelje po tome koliko zarađuju i koliko mogu njima dati da bi mogli neodgovorno trošiti.

- Posebnu promjenu, dosta radikalnu, u obitelji i odgoju izazvala je činjenica sve češće majčinske odsutnosti iz obitelji zbog profesionalnog posla, posebno u vrijeme dok su djeca mala. Mnoge žene-majke, u želji da se ekonomski osamostale od muža, da budu neovisne, da pomognu tankom obiteljskom budžetu, prihvatile su posao izvan obitelji, a dopuštaju da njihovu djecu odgajaju druge odgojne ustanove (npr. vrtići).

- Valja spomenuti razna nasilja, čak i fizička, koja moraju podnositi djeca u nesređenim obiteljima. Posljedice takva ponašanja na djecu su: pojava agresivnosti, pobuna, kriminal, nepovjerenje, zatvorenost, bezvoljnost i sl.

- U našoj novonastaloj situaciji, mnogi roditelji, makar ne bili praktični vjernici nego samo formalno pripadali Crkvi, žele vjerski odgoj svoje djece (bilo u župi, bilo u školi), jer misle - ako ne koristi ni za što drugo, vrijedi barem utoliko što će olakšati

da se kod djece postigne bolja disciplina i zdravije moralno ponašanje.²⁶ Uz to više nije popularno ne biti kršten, pa je sada velik priljev i djece i mladih na sakramente kršćanske inicijacije nakon kojih opet nastave sve po starom.

- Neke najčešće odgojne greške roditelja:²⁷ misliti da dijete ništa ne razumije pa stoga ne posvetiti pažnju njegovu govoru i ponašanju, ne pridavati pravu važnost dubinskim doživljajima koje u duši djeteta može prouzrokovati neka negativna pojava, svađati se, polemizirati i suprotstavljati mišljenja pred djecom, zahtijevati od djece oblik ponašanja koji ne odgovara njihovoj dobi, obmanjivati dijete pogrešnim informacijama, dovoditi dijete u iluziju i sl.

2.3. Odgojne poteškoće i "bolesti" vjeroučitelja

- Sav katehetsko-odgojni rad svećenika i č. sestara te vjernika-laika, treba biti u ime Isusa Krista i u snazi Duha Svetoga,²⁸ što znači da oni trebaju biti, na prvom mjestu, ljudi vjere. Poslani smo da sve ljude, a posebno djecu, učinimo Isusovim učenicima. Isusov učenik znači biti od Njega pozvan, naučiti njegov stil života, misliti, željeti, nadati se i ljubiti kao On. Mnogi žele raditi u vinogradu Gospodnjem, a da dovoljno ne poznaju Vinogradara. Prvi uvjet dobrog vjerskog odgoja jest: biti istinski Isusov učenik.

Odgojitelj u vjeri treba biti obraćenik. Ne može se misliti, osjećati, ljubiti kao Krist, ako se nismo iskreno k Njemu obratili. Apostol Petar je paradigmatična figura dobrog odgojitelja: svjestan da je zaniijekao Isusa, gorko je oplakao svoje grijeha i očitoavao svoju ljubav i privrženost Kristu.

- Odgojitelj, zatim, treba interiorizirati vjerske ideale. Učenici su Isusa gledali, doticali, slušali, ali su tek poslije duhovskog događaja, kad su interiorizirali Njegovo iskustvo, mogli to iskustvo autentično prenijeti drugima. To je zadatak i svakog odgojitelja u vjeri.

- Odgojitelji siju sjeme, a Bog daje da ono u djeci uzraste i donese plod. Iz tog se daje zaključiti da je posao odgojitelja da radi, da dobro sije, da sve snage stavi u

službu dobra, a konačni rezultat ovisi o Bogu. Neki odgojitelji misle da je uspjeh (ili neuspjeh) isključivo njihova zasluga.

- Mentalni razvoj djece u čvrstoj je vezi s mentalnim zdravljem odgojitelja. Važno je da djece vide mentalnu uravnoteženost svojih predvodnika u vjeri. Nezadovoljni, neuravnoteženi, nesretni vjeroučitelji teško će odgojiti sretne i zadovoljne učenike.

- Moralne autentično življene kvalitete odgojitelja, kao što su: dobrotu, srdačnost, suosjećanje, pažnja i sl., izvor su razvoja istih kvaliteta kod odgajnika. Ako ih odgojitelj propovijeda a ne živi, to ranjava dijete u fazi idealizma i apsolutnog povjerenja.

- Samokontrola je potrebna odgojitelju. Mnogo puta on ima posla s nemogućom djecom, nemirnim razredom, kada pojedinac povede u nedisciplinu ostale. Prisebnom samokontrolom može se kontrolirati takva situacija, ne gubeći potrebni autoritet.

- Mogli bismo još spomenuti: potrebu pravednosti, iskrenosti, osjećaja za humor, uljudnosti, profesionalne stručnosti, široku kulturu, sposobnosti rada u grupi, držanje discipline itd., kvalitete koje su potrebne dobrom odgojitelju, ali nećemo se dalje na njima detaljnije zadržavati.

3. Umjesto zaključka: konačni cilj vjerskog odgoja

Bog nam se u Isusu Kristu objavio kao *Bog-u-zajednici*,²⁹ Presveto Trojstvo koje povezuje ljubav (sp. 1 Iv 4,16). Biblija nam govori što Bog čini za nas. Šalje u svijet Sina da ga spasi i Duha Svetoga da ga posveti. Objavio se znači kao *Bog-misionar*. Zatim, On se manifestira, govori, daje se upoznati (sup. Iv 14,9). On je Bog koji je čovjeku došao ususret, došao ga je potražiti. On je *Bog-objave*.

²⁶ Usp. MILANESI G. - ALETTI M., *Psicologia della religione*, str. 124.

²⁷ Usp. MERCATALI A., *Pedagogia - educare oggi*, str. 233.

²⁸ Usp. DE MARTINI N., *Parrocchia 2000*, str. 89-90.

²⁹ Usp. *isto*, str. 19-21.

Crkvena zajednica (Crkva) je stvorena na sliku i sličnost Božju. Ona je produžetak Božje nazočnosti u svijetu. Stoga je i ona sama Crkva-u-zajednici, Crkva-u-poslanju, Crkva-svjedočki-narod.³⁰ Po analogiji to su i župe, i roditelji, i vjeroučitelji, odnosno svi čimbenici crkvene zajednice.

Kada je riječ o odgoju djece i preadolescenata, crkvena zajednica, kao produžetak Božje nazočnosti u svijetu, ima pred sobom jasan cilj - odgajati mlade za:

- zajedništvo,
- misionarsko poslanje i
- svjedočanstvo svetosti.

Sada bi, logično, trebao slijediti treći dio o nužnosti projekta ostvarenja idealnog oblika vjerskog odgoja u crkvenoj zajednici, što je ozbiljna zadaća naših biskupa, katehetskih stručnjaka i svih odgojnih djelatnika kao i ove Škole.

---

³⁰ Usp. *isto*, str. 1-6.